

Uniwersytet Wrocławski
Instytut Historyczny
Zakład Historii Europy wschodniej

Opinia na temat atlasu historycznego:

Didysis istorijos atlasas mokyklai. Nuo pasaulio ir Lietuvos priešistoriės iki naujausiųjų laikų, red. D. Kuodienė, Vilnius b. d., ss. 232. [Autorzy projektu: A. Latišenka, I. Kapleris; Zredagowane i wykonane: A. Latišenka; Autor tekstu: A. Meištas],

Przedstawiony do recenzji tom, to *Wielki atlas szkolny. Od czasów prehistorycznych świata i Litwy, po czasy współczesne*. Został on przygotowany w wydawnictwie „Briedis”, którego podręczniki już wielokrotnie były recenzowane w ramach prac Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do Badania Problemów Nauczania Historii i Geografii. Oceniając podręczniki i atlasy tego wydawnictwa wielokrotnie podkreślano ich wysoką jakość i wykonanie techniczne, czytelność i bogatą oprawę dydaktyczną, gdzie dobór ilustracji i diagramów oraz materiał opisowy znakomicie ze sobą współgrają. Tak jest także w wypadku omawianego atlasu. Jak anonsuje tytuł publikacji ilustruje ona i opisuje bieg dziejów świata, ze szczególnym uwzględnieniem Litwy, od czasów najdawniejszych, po nam współczesne. Całość podzielona jest na cztery rozdziały odpowiadające poszczególnym epokom: prehistoria i historia starożytna, średniowiecze, epoka nowożytna i czasy najnowsze. W ramach każdego rozdziału po przedstawieniu epoki z perspektywy ogólnej (ogólnoświatowej) już bardziej szczegółowo prezentowane są dzieje Litwy w danej epoce.

Autor map i autor części opisowej atlasu uczestniczyli w przygotowywaniu już wcześniej recenzowanych publikacji¹. Wstępna analiza omawianego wydawnictwa wskazuje na to, że został on przygotowany jako kompilacja wcześniej wydanych atlasów i materiałów wykorzystanych w podręcznikach, które następnie zostały odpowiednio uzupełnione i zespolone w jedną całość. Nie jest to jednak proste skopiowanie wcześniejszych wydań i opracowanie ich jako jednego tomu. Porównując wcześniejsze publikacje z omawianym tomem widać, że cały materiał został przejrany i w odpowiednich miejscach zmieniony lub uzupełniony. W niektórych wypadkach istniejące mapy zostały powtórzone prawie bez zmian, a różnią się w stosunku do wcześniejszych wydań jedynie nasyceniem kolorów i na przykład wypełnieniem różnymi kolorami ramek z datami ważnych wydarzeń, które wcześniej pozostawały bez takiego wypełnienia. W innych wypadkach praca redakcyjna była bardziej głęboka i pojawiły się nieco inne ujęcia danego problemu. Znacznie większe różnice widać w ramach obudowy dydaktycznej, czy samych tekstach. Mając możliwość porównania

¹ Porównaj recenzje podręczników: I. Kapleris, A. Meištas, K. Mickevičius, A. Laužikienė, R. Ramanauskas, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas. Istorijos vadovėlis 9 klasei. II dalis*, Vilnius 2015, ss. 160+125, ilustracje, mapy, diagramy; I. Kapleris, A. Meištas, K. Mickevičius, R. Ramanauskas, K. Raškauskas, L. Steponavičienė, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas. Istorijos vadovėlis 8 klasei. I dalis*, s. 1. [wyd. Briedis] 2014, ss. 112, ilustracje, mapy, diagramy, tabele; I. Kapleris, K. Mickevičius, A. Meištas, R. Laužikas, M. Žolynas, *Laikas. Istorijos vadovėlis 11 klasei, II dalis*, Vilnius [Briedis] 2010, ss. 154+134, ilustracje, mapy, tabele; I. Kapleris, A. Meištas, K. Mickevičius, A. Laužikienė, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas. Istorijos vadovėlis 10 klasei. I dalis*, Vilnius 2016 [wyd. „Briedis”], ss. 160, ilustracje, mapy, diagramy.

najnowszej publikacji z wcześniejszymi wydawnictwami należy stwierdzić, że nowe ujęcia map historycznych nie zawsze wypadają lepiej niż te, wydane przed kilku laty. Na przykład umieszczona na s. 183 mapa: *Europa Środkowa w latach 1939-1940 (Vidurio Europa 1939-1940 m.)*, wydaje się nieco mniej czytelna w stosunku do wydawnictwa z 2011 roku². Co więcej, nie wiadomo dlaczego zrezygnowano z umieszczenia na nowej mapie nazw stolic państw okalających obszar, na którym toczyła się wojna. Jeśli tak chciano dodatkowo wyróżnić obszar objęty działaniami wojennymi, to dlaczego nie ma zaznaczonej stolicy Finlandii? Jeśli zaś chodziło o wyróżnienie Europy Środkowej, to obojętnie czy weźmiemy minimalistyczną definicję Milana Kundery, a tym bardziej rozbudowaną definicję Petera Jordana, jako państwa w Europie Środkowej trzeba było zaznaczyć także Słowację, Węgry i pozostałe państwa tego regionu. Poprawianie wcześniejszych map prowadziło także czasem do wprowadzania błędnych informacji. Na przykład na s. 184, *Okupacja krajów bałtyckich. Wojna zimowa (Baltijos šalių okupacija. Žiemos karas)*, w nowej wersji mapy wprowadzono błędną datę uchwały tzw. Sejmu Ludowego, który zdecydował o włączeniu Litwy do ZSRR. Zamiast prawidłowej daty 21 VII 1940, tak jak to było w wydawnictwie z 2011 roku³, teraz wpisano datę 21 IV 1940.

Zanim przejdziemy do kolejnych uwag szczegółowych należy najpierw przypomnieć opinię zamieszczaną w wielu wcześniejszych recenzjach podręczników litewskich. Otóż w recenzjach z 2016 i 2017 roku wskazywałem na wysoką jakość merytoryczną litewskich podręczników i podkreślałem fakt, że ich autorzy wykorzystywali praktycznie uwagi przekazywane w stosunku do wcześniejszych publikacji, usuwając z narracji określenia wskazane przez stronę polską jako kontrowersyjne i krzywdzące Polaków. Widać więc wyraźnie po stronie litewskiej, że ustalenia Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów są uważnie studiowane i wcielane w życie, czego nie zawsze można powiedzieć o nowych polskich podręcznikach. Jednakże zaznaczałem za każdym razem, że wiele do życzenia pozostawia strona kartograficzna podręczników, szczególnie zaś same szkolne atlasy historyczne. Tam właśnie, mimo, że z samych podręczników zniknęły już na przykład określenia o „polskiej okupacji Kraju Wileńskiego”, ciągle takie sformułowania znajdziemy. Wcześniej tłumaczyłem taki stan rzeczy polityką oszczędnościową i prostym wykorzystywaniem gotowych już map w podręcznikach i nowych wydaniach atlasów, gdzie zazwyczaj uzupełniano tylko ostatnie strony wprowadzając nowe informacje dotyczące ostatnich lat funkcjonowania, na nowo odrodzonego państwa litewskiego. Jednak niniejsza publikacja, w której widać przecież wyraźnie wykonaną pracę redakcyjną wskazuje jednak, że w przeciwieństwie do autorów podręczników, autorzy atlasów w znacznie mniejszym stopniu wykorzystują ustalenia Komisji. Siłą rzeczy, większość zamieszczonych poniżej szczegółowych uwag i spostrzeżeń jest powtórzeniem tego, co już napisano we wcześniejszych recenzjach.

*

Uwagi szczegółowe

s. 61

Mapa polityczna *Europa w X-XI w.*, zawiera pewną nieścisłość dotycząca funkcjonowania Polski jako królestwa. Otóż na mapie zaznaczono jednolitym kolorem obszar Polski jako księstwa zaś osobną linią szersze granice Polski jako królestwa za panowania Bolesława Śmiałego i datą 1076. Takie ujęcie sugeruje, że dopiero w tym roku Polscy władcy byli

---

² Mowa tu o mapie w atlasie: *Naujausiujų laikų istorijos atlasas 10 klasei*, sudarė ir maketavo A. Latišenka, teksto autoriai K. Mickevičius, Ž. Tamkutonytė, Vilnius 2011, s. 14.

³ *Ibidem*, s. 15.

królami, a nie wcześniej. Moim zdaniem w tym miejscu powinna się znaleźć data 1025. W roku 1076 miała miejsce restytucja królestwa.

s. 66

Mapa przedstawia feudalne państwa Europy w XI-XIII w. Wiadomo, że w tym okresie, w latach 1138-1320 na ziemiach polskich miało miejsce rozbitcie dzielnicowe. Nie wiadomo jednak dlaczego zaznaczono na mapie obszar Śląska jako osobną dzielnicę, a o innych częściach Polski już zapomniano. Ze względu na skalę mapy opisanie wszystkich dzielnic może być kłopotliwe, dlatego proponuję aby zrezygnować z opisywania wszystkich dzielnic a nanieść jedynie ich granice i w legendzie wskazać daty trwania rozbitcia. Możliwe jest, że autorzy mapy chcieli wskazać na szczególne położenie Śląska w tym okresie, ale to wymaga

z kolei dodatkowego objaśnienia w legendzie mapy. W takim układzie jak teraz, mapa może wprowadzać w błąd. Lepszym rozwiązaniem wydaje się w tym układzie nawet pominięcie wskazywania wszelkich podziałów na terenie ziem polskich.

s. 73

W atlasie różnorodnie opisują się Wrocław. Pojawiają się nazwy Vroclavas (w wielu miejscach, Breslauja (s. 93) czy wreszcie Breslau (w wielu miejscach), niestety nie zawsze jest to adekwatne do okresu jakiego dotyczy dana mapa. Szczególnie wiąże się to z nazwą Breslau jak na s. 73, gdzie znajduje się mapa *Państwa morskie w XV w. (jūry vastybēs XV a.)*, a na niej zaznaczono najważniejsze miasta należące do Hanzy. Należy pamiętać, że niemiecka nazwa miasta jako Breslau oficjalnie została wprowadzona dopiero po 1741 roku, kiedy Śląsk został podbity przez Prusy. Powszechne stosowanie tej nazwy datuje się zaś od końca XVIII wieku⁴. Dlatego właśnie na mapie pokazującej miasta hanzeatyckie w XV w. niewłaściwe jest stosowanie tej nazwy. Widać też niekonsekwencję autora, który na mapie zamieszczonej obok (s. 72) nazwę miasta zapisał jako Vroclavas. Wskazane jest więc aby przejrzeć całość atlasu i poprawie nazw Wrocławia odpowiednio do danej epoki.

s. 84-85

Umieszczono tu materiały poświęcone składowi etniczemu i religijnemu Wielkiego Księstwa Litewskiego w XV-XVI w. Na s. 85 jako ilustrację zamieszczono portret Elijahu ben Szlomo nazywanego Gaonem z Wilna. Jest to rzeczywiście jedna z najwybitniejszych postaci świata żydowskiego w Wilnie, jednak problem polega na tym, że żył on w XVIII wieku (1720-1797), a nie na przełomie XV i XVI wieku. Zestawienie postaci z jednej epoki, z treścią dotyczącą innej epoki może wprowadzić ucznia w błąd.

s. 114

Umieszczono tu mapę *Rozprzestrzenianie się idei oświecenia w Europie XVIII w. (Apšvietos idėjū plitimas XVIII a. Europoje)*⁵. Jedną z informacji tam zamieszczonych jest wskazanie istniejących obserwatoriów astronomicznych. Jako miasta w których one się znajdowały wskazano Londyn, Berlin, Gdańsk i Wilno. Takie przedstawienie wprowadza ucznia w błąd gdyż w omawianym czasie obserwatoria astronomiczne istniały: w Paryżu od 1671 r., w Sztokholmie (1753), powstało ono w tym samym roku co obserwatorium w Wilnie, w Dusseldorfie (1710), w Watykanie (1774), w Halle (1788), w Gotha (1790), w Lipsku (1790), w Madrycie (1790). Obserwatorium wileńskie było co prawda wcześniejsze, jednak

---

⁴ Jako lekturę pomocniczą w sprawie nazewnictwa Wrocławia polecam np. przetłumaczona na kilka języków książkę Normana Davisa i Rogera Moorhouse'a, *Microcosm. Portrait of a Central European City*. Tłumaczenie polskie: N. Davies, R. Moorhouse, *Mikrokosmos. Portret miasta środkowoeuropejskiego*, Kraków 2003.

⁵ Pozwalam tu sobie zacytować moje uwagi z wcześniejszej recenzji.

obserwatorium astronomiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego powstałe w 1792 roku istniało w okresie, który obejmuje mapę, więc warto je wspomnieć. Generalnie rzecz biorąc, autorzy podręcznika przygotowując jego nowe wydanie powinni pomyśleć nad przygotowaniem całkiem nowej mapy, która będzie bardziej dokładnie przedstawiać problem rozprzestrzeniania się idei oświecenia.

s. 134

Na mapie *Rewolucja przemysłowa w Europie końca XIX w. (Pramonės perversmas Europoje XIX a. pabaigoje)* zaznaczono między innymi miasta centra przemysłowe. Dziwi jednak brak w tym miejscu miasta Łodzi, które w XIX w. było jednym z głównych centrów przemysłowych imperium rosyjskiego. Rozwój tego miasta jako centrum przemysłowego rozpoczął się już od 1820 roku, po wydaniu specjalnego ukazu przez Wielkiego Księcia Konstantego Pawłowicza, a w omawianym okresie było to wręcz jedno z najważniejszych miast przemysłowych imperium. Należy się także zastanowić czy właściwym jest zaznaczanie na tej mapie Wilna jako centrum przemysłowego, tym bardziej, że w legendzie symbol jakim oznaczono to miasto odpowiada ośrodkom liczącym od 400 tys. do 1 mln. mieszkańców.

s. 146

Znajdująca się tu mapa *Litewski ruch narodowy na przełomie XIX i XX wieku (Lietuvių tautinis sąjūdis XIX a. pab. – XX a. pradžioje)*, jest przejrzysta i czytelna, i znakomicie ilustruje ten problem, jednak wydaje się, że warto aby wyraźnie zaznaczyć tu granicę Królestwa Polskiego. Pokazując, że Gubernia Suwalska przyporządkowana była innej części imperium rosyjskiego można lepiej pokazać kwestię rozwoju litewskiego ruchu narodowego, ze wszystkimi jego niuansami. Uwaga niniejsza dotyczy także innych map, gdzie występuje Gubernia Suwalska.

s. 147

Tu została umieszczona mapa *Litewskie ziemie etniczne od końca XIX do początku XX w. (Lietuvių etninės žemės XIX a. pab. – XX a. pradžioje)* prezentująca stosunki etniczne na terenie Litwy na przełomie XIX i XX wieku⁶. Terytorium wokół Wilna oznaczono tam jako obszar zamieszkały przez ludność mówiącą tylko po białorusku, a w dalszej odległości od miasta jako teren gdzie mieszkała się ludność mówiąca po białorusku i litewsku. Polaków na tym terenie nie wykazano nawet w samym Wilnie i jego najbliższej okolicy. Obecność ludności polskiej wskazano jedynie na północ od Podbrzezia (Paberžė), wokół Olity (Alytus) i na wschód od niej oraz w trójkącie tworzonym przez miasta: Kowno, Kiejdany, Wiłkomierz (Kaunas, Kėdainiai, Ukmergė). Wokół Wilna i na południe od niego w kierunku na Soleczniki (Šalčininkai) i Oszmianę (Ошмяни, Ašmena) obecności polskiej nie widać. Jest to mechaniczne powielenie wyników rosyjskiego spisu ludności z 1897 r., o którym wiadomo, że była w nim zaniżona liczba ludności polskiej, w dużej części zapisanej jako ludność rosyjska, ewentualnie białoruska⁷. Najlepiej jest to widoczne kiedy zestawia się wyniki rosyjskiego spisu z 1897 roku i niemieckiego spisu z 1916 roku. Wtedy okazuje się, że na przykład w Wilnie liczba osób mówiących po polsku gwałtownie wzrosła o 22 988 osób, natomiast liczba osób podających jako ojczysty język rosyjski zmalała o 28 889 osób, a tych zakwalifikowanych jako inni o 7 787 osób, co łącznie dawało ubytek 36 676 osób. Kiedy

---

⁶ W tym miejscu pozwalam sobie także zacytować wcześniejsze uwagi wskazane już w poprzedniej recenzji.

⁷ Odsyłam do polskich publikacji opisujących sposób zaniżania liczby Polaków w tym spisie: J. Czekanowski, *Stosunki narodowościowo-wyznaniowe na Litwie i Rusi w świetle źródeł oficjalnych*, Lwów 1918, s. 8-13.; O. Czarnowski, *Metoda historyczna obliczenia liczebności ludności polskiej zamieszkałej na terytorium dawnej Litwy i Rusi pod zaborem rosyjskim* [w:] *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie 17-20 września 1935 r.* T. I *Referaty*, przygotował do druku F. Pohorecki, Lwów 1935, s. 232.

poniejszy ostatnią liczbę o 13 692 osób, czyli ogólny ubytek mieszkańców Wilna między 1897 a 1916 rokiem, otrzymamy liczbę 22 984 osób, które pozostawały nadal w mieście ale podczas wcześniejszego spisu zostały zapisane jako Rosjanie lub „inni”⁸. Jak widzimy liczba ta właściwie pokrywa się całkowicie z wykazanim przyrostem ludności polskiej w 1916 roku. Różnica w wyniku to zaledwie cztery osoby. To dobitnie wskazuje na to, że co do liczby ludności polskiej spis z 1897 roku jest całkowicie niewiarygodny. W związku z powyższym nie powinno się go brać jako podstawę do wykreślenia map rozmieszczenia poszczególnych narodowości na terenach Litwy, gdyż jest to powielanie fałszywego obrazu rzeczywistości z przełomu XIX i XX wieku.

s. 163

Ciekawym pomysłem wydaje się pomysł wmontowania portretu Adolfa Hitlera do znanej ilustracji przedstawiającej „sztafete” przywódców światowej lewicy od Marksa po Stalina. W ten sposób uświadamia się uczniom prawdziwy rodowód dwudziestowiecznych totalitaryzmów, jakim była spaczona ideologia lewicowa.

s. 166

Mapa *Październikowy zamach stanu i wojna domowa w Rosji (1918-1921)* (*Spalio perversmas ir pilietinis karas Rusijoje*) wymaga dopracowania. Nie widać tu na przykład, że Polska prowadziła walki z bolszewikami już od początku 1919 roku.

s. 173

Znajduje się tu mapa opisana jako: Używanie języków w zdominowanym przez Polaków regionie wileńskim w latach 1919-1939. Znaczna część mieszkańców miast i miasteczek Kraju Wileńskiego mówiła po polsku (*Kalbū vartojimas Lenkijos valdomame Vilniaus krašte 1919-1939 metais. Nemaža dalis Vilniaus krašto miestų ir miestelių gyventojų kalbėjo lenkiškai*). Uwagi są tu takie same jak te do s. 147. Wyraźnie widać, że bazą do sporządzenia niniejszej mapy był artykuł Petrasa Gaučasa z tomu *Lietuvos rytai*⁹, gdzie źródłem dla autora były, tendencyjne wobec ludności polskiej, spisy przeprowadzane przez władze rosyjskie¹⁰. Powielanie rosyjskich fałszerstw stanowi jednocześnie mimowolne kontynuowanie propagowania teorii o tym, że polska ludność na Wileńszczyźnie pojawiła się dopiero w wyniku polonizacji na przełomie XIX i XX w., a właściwie w okresie międzywojennym. Stanowiło to zaś element nieprzychylniej Polakom propagandy litewskiej właśnie z okresu międzywojennego. Zaś jeszcze w latach 80 i 90 XX w. lansowano z kolei teorię o tym, że Polacy mieszkający na Wileńszczyźnie to nie Polacy tylko Białorusini. W świetle dzisiejszych prac językoznawców (polskich, litewskich, białoruskich) trudno jest jednak utrzymać taką teorię. Wypada więc aby w podręczniku szkolnym nie powielać takich teorii i poprawić wskazane błędy.

s. 174

W legendzie mapy *Niepodległe państwo litewskie* (*Nepriklausoma Lietuvos valstybė*) znajdujemy, zarzucone już od dłuższego czasu w litewskich podręcznikach o polskiej okupacji Wileńszczyzny. Określenie to pozostało na mapie, mimo że została ona nieco zmieniona w stosunku do wcześniejszej publikacji.

---

⁸ Obliczono na podstawie danych zawartych w: *Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. IV. Виленская губерния*, Тетрадь 2, Санкт-Петербург 1901, s. 88-89; M. Brensztejn, *Spisy ludności m. Wilna za okupacji niemieckiej od d. 1 listopada 1915*, Warszawa 1919, s. 21.

⁹ P. Gaučas, *Lietuvių-gudų kalbų paribio etnolingvistinė situacija 1795-1914 m.* [w:] *Lietuvos rytai*, red. K. Garšva i L. Grumadienė, Vilnius 1993, s. 42-100.

¹⁰ W dalszej części cytuję opinię zamieszczoną już we wcześniejszej recenzji.

s. 180-181

Znajdujemy tu rozdział *Nazistowskie Niemcy w latach 1922-1939 (Nacistinē Voketija 1922-1939 m.)*. Po pierwsze tytuł jest niewłaściwy przy tak wyznaczonych ramach chronologicznych. Przypominam, że w latach 1918-1933 funkcjonowała Republika Weimarska, a dopiero od 1933 roku mówimy o nazistowskich Niemczech. Z kolei na mapie (s. 180) *Niemcy 1920-1939 (Voketija 1920-1939 m.)* znajdujemy kolejny raz zapis o „polskiej okupacji Wileńszczyzny w latach 1920-1939 ale także inny błąd. Otóż jako daty funkcjonowania Wolnego Miasta Gdańska podano lata 1920-1935, a nie 1920-1939. Co więcej, niekoniecznie właściwe jest określenie o niemieckiej okupacji Gdańska od 1939 roku. Jeśli nawet weźmiemy pod uwagę polskie szacunki, oparte na wynikach głosowania na polskie listy wyborcze, w 1923 roku Polacy stanowili w mieście Gdańsku 15% mieszkańców, w Sopocie około 30%, a także 30% w powiecie Gdańskie Wyżyny¹¹. W tej sytuacji Niemcy nie musieli nikogo najeżdzać i okupować, gdyż i tak mieli na tym terenie zdecydowaną przewagę. Warto może aby litewscy autorzy skonfrontowali stan sprawy gdańskiej ze sprawą wileńska. To może bardzo ułatwić późniejszy opis obu problemów.

s. 190

Znajduje się tu bardzo pouczające zestawienie liczby ofiar II wojny światowej. Autorzy oprócz podania liczb bezwzględnych wskazali także jaki procent ludności danego kraju zginął w czasie wojny. Dzięki temu litewski uczeń dowiaduje się, że Polska była najbardziej poszkodowanym narodem pod tym względem.

s. 194-195

W rozdziale *Litwa w czasach okupacji nazistowskich Niemiec (1941-1944) Lietuva nacistinēs Voketijos okupacijos metais (1941-1944)*, znajdziemy informacje o polskiej Armii Krajowej. Jednak tak, na mapie (s. 194) jak i w haśle encyklopedycznym (s. 195) podaje się, że operowała ona jedynie na terenach Wileńszczyzny i Nowogródczyzny. Warto jednak zaznaczyć, że operowała ona także na terenie Litwy w granicach przedwojennych.

s. 200-201

Znajduje się tu rozdział *Zimna wojna (Šaltazis karas)*. Autorzy powinni się zastanowić nad zmianą skali mapy na dokładniejszą. Niestety przy takich rozmiarach mapy jak teraz obraz problemu jest mało czytelny.

s. 204-205

W rozdziale *System radziecki w Europie (Sovietinē sistem Europoje)*, gdzie znajdziemy szereg informacji o Polsce, łącznie z ilustrującą to fotografią demonstracji „Solidarności“, warto aby dodać tak do mapy jak i linii czasu (s. 204) dodatkowej informacji o polskich wystąpieniach antykomunistycznych w latach 1968, 1976 i 1980 (rok 1956 został uwzględniony). Tak na mapie, jak i na linii czasu jest wystarczająco miejsca aby umieścić tam te daty.

s. 211

Na mapie *Upadek bloku wschodniego w Europie (Rytų bloko subyrėjimas Europoje)* dobrze została wykazana rola Polski w tym procesie. Oprócz tego w ramach obudowy dydaktycznej znajdujemy tu informacje o „Solidarności” czy biogramy Jana Pawła II oraz Lecha Wałęsy.

---

¹¹ A. Drzycimski, *Polacy w Wolnym Mieście Gdańsku (1920-1933). Polityka Senatu gdańskiego wobec ludności polskiej*, Wrocław 1978, s. 46.

s. 226

W przeciwieństwie do atlasu wydanego przez wydawnictwo „Briedis” w 2010 roku¹², tym razem na osi czasu umieszczono informację o przyjęciu Konstytucji 3 maja, „pierwsza konstytucje w Europie”.

*

Jak to zaznaczono w przypisach, niektóre uwagi do omawianego atlasu zostały wręcz zacytowane z wcześniejszych recenzji jakie przygotowano na spotkania Komisji w latach poprzednich. Pokazuje to, że w szeregu wypadków, mimo prac redakcyjnych nad nowym wydaniem map, niektóre błędy czy niedociągnięcia zostały powtórzone. Należy mieć nadzieję, że w wypadku kolejnych wydań omawianego atlasu zostaną one jednak zlikwidowane. Tym bardziej, że jak wspomniano o tym na samym początku, wydawnictwo „Briedis” i jego zespół stałych autorów, pokazali już, że zależy im na podnoszeniu jakości swoich publikacji i uważnie śledzą wszelkie sugestie płynące ze strony Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do Badania Problemów Nauczania Historii i Geografii. Miejmy nadzieję, że i po polskiej stronie, wydawnictwa i autorzy także bardziej śmiało pójdą tą drogą.

---

¹² *Viduramžiai. Atlasas Kospektas Žodynas*, žemėlapius sudarė ir maketavo Arūnas Latišenka, teksto autorius Antanas Meištas, Vilnius [2010], ss. 56. Leidykla “Briedis